

Výtvarný úkol s uplatněním mezioborových vztahů v didaktické struktuře přípravy na výuku

Studijní text představuje ukázkou interdisciplinárního výtvarného úkolu. Doporučuji věnovat pozornost didaktické analýze naplňovaných vzdělávacích cílů dle RVP ZV, které jsou zpracovány v tabulkách. Výtvarný úkol rozvíjí klíčové kompetence, týká se průřezových témat a přispívá k naplnění očekávaných výstupů RVP nejen ve vzdělávací oblasti „Umění a kultura“.

Rozvíjení mezipředmětových vztahů důležitý úkol všeobecného vzdělávání. Doporučuji prostudovat publikaci, která nahlíží na problematiku mezipředmětovosti optikou různých vyučovacích předmětů. V této publikaci naleznete i níže uvedený mezioborový výtvarný úkol.

Doporučená literatura: SOUKUPOVÁ, P., CHOCHOLOUŠKOVÁ, Z., KAŠPAROVÁ, M., KLIMTOVÁ, V., KRATOCHVÍL, P., LIŠKOVÁ, Š., PEŠKOVÁ, M., PLÍHALOVÁ, M., PODROUŽEK, L., SALCMANOVÁ, E., SVOBODA, M., ŠPOTTOVÁ, P., ŠRÁMOVÁ, A., UHL SKŘIVANOVÁ, V., VALACH, P., VOTÍK, J., VÝCHODSKÁ, H. Mezipředmětovost ve vybraných vzdělávacích oblastech RVP : metodika transdisciplinárního inovativního kurzu a studijní text pro přípravu studentů na integraci mezipředmětových vztahů do výuky/. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2020. 120 s. ISBN: 978-80-261-0979-2.

Anotace výtvarného úkolu

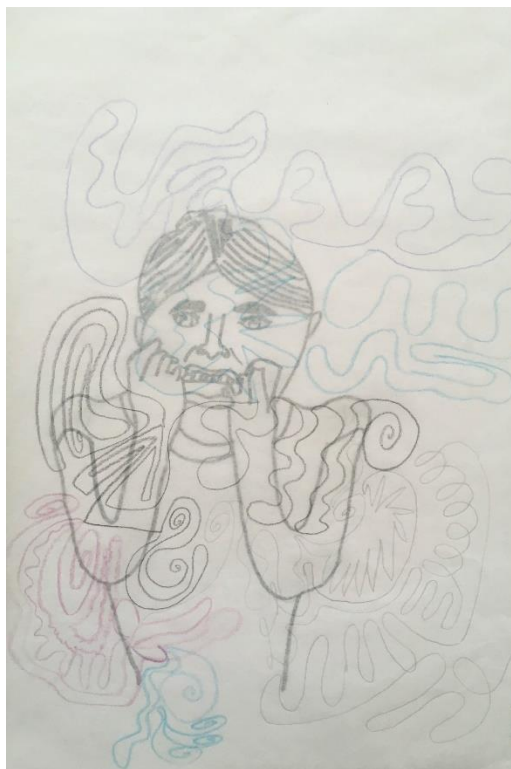
Ve výtvarné úloze „Portréty lidských emocí jsou mezipředmětové vztahy uplatněny zejména v rámci průřezového tématu „osobnostní a sociální výchova“. Mezi vzdělávací záměry patří především přispět k porozumění lidským emocím a možnostem jejich vyjadřování. K mezioborovému propojení dochází také s českým jazykem a dramatickou výchovou skrze téma „vizuální poezie“ a experimentování s možnostmi verbální a neverbální komunikace.

Námět výtvarné úlohy: „Portrét lidských emocí“

Autorka: Bc. Alena Hajžmanová (studentka učitelství výtvarné výchovy a dějepisu pro ZŠ, Katedra výtvarné výchovy a kultury, FPE ZČU)

Místo realizace: Pedagogická praxe ZŠ, letní semestr 2018/19

Cílová skupina: 2. stupeň ZŠ (realizováno v 7. ročníku)

Inspirační východiska: díla umělců – Dalibora Chatrného, Ladislava Nováka, Václava Havla, Jiřího Koláře

Časová dotace: 90 min

Technika: kresba

Pomůcky: čtvrtka A4, tužka, 2x pauzovací papír A4 (případně průsvitná folie), barevné a černé fixy, zrcadlo, promítané/ tištěné reprodukce (portrétní fotografie, díla výtvarných umělců zachycující výraz různých emocí), kartičky s názvy různých emocí (např. překvapení, radost, strach, smutek, agrese, starost).

Motivace: motivační hra zaměřená na rozpoznávání či dramatizaci lidských emocí, možno realizovat ve skupinách (Příklady motivačních aktivit: pantomima - předvádění a rozpoznávání emocí zapsaných na vylosovaném papírku; zhlédnutí krátké filmové ukázky (přátelský dialog, hádka apod.) a diskuze o emocích, které vykresluje; dramatizace krátké scénky dle zadaného či žáky navrženého scénáře).

Zadání:

Svět bez emocí by byl šedivý a nudný. Lidské pocity jsou někdy natolik silné, že nás zcela pohltí. Vzpomeneš si na situaci, kdy ses tak lekl, až jsi vykřiknul? Měl jsi někdy takovou radost, že ses celý třásl? Plakal jsi někdy ze smutku? Vztekal ses tak, že jsi prásknul dveřmi? Byl jsi tak překvapený, že ti málem vypadly oči z důlků?

Emoce nedokážeme plně vyjádřit slovy, a proto jsme si vymysleli různá přirovnání, např. „strachy se mi třásla kolena“, „hrůzou mi stály vlasy na hlavě“, „skákal jsem radostí metr vysoko“. Znáte nějaká další?

Dnes se pokusíme se nalézt způsob, jak lidské emoce vyjádřit výtvarně.

- 1) Nejprve se zaměříme na výraz tváře. Jen málokdo dokáže svou tvář zmrazit a neprozradit, co cítí. Koutky úst cukají, čelo se mračí, nos krčí, obočí se chvěje. Prohlédni si pozorně obrázky lidí prožívajících silné emoce. Co asi prožívají? Jak vypadají? Popiš důležité detaily a znaky.
Vylosuj si název jedné z emocí. Popřemýšlej nad výrazem tváře, který se s ní asi pojí. Můžeš si také znovu prohlédnout fotografie a obrazy, předvést výraz tváře a pozorovat se v zrcadle, poradit se se spolužáky. Pokus se nakreslit takový obličej černým fixem na papír. Tvá kresba nemusí být realistická (fotograficky přesná), zaměř se na podstatné detaily a na zachycení emoce. Po přestávce budeš se svým obrazem dále experimentovat a dotvářet ho.*
- 2) Jak již dobře víš, výtvarní umělci nemusí vždy zobrazovat, to co vidí. Mohou se pohroužit do světa fantazie a vyjadřovat se abstraktně. Zkus to také! Představ si, co se asi děje člověku, kterého jsi nakreslil, v hlavě? Létají linie a body bláznivě ze strany na stranu nebo se jen lenošivě kroutí? Jakou barvu emoce vyplaví? Přilož pauzovací papír přes nakreslený portrét a tvou představu ztvárni.*
- 3) Prohlédni si básně Jiřího Koláře a Václava Havla. Co je na nich zvláštního? Přidej ještě jednu vrstvu tvého obrazu. Na pauzovací papír tentokrát napiš název emoce, kterou jsi zachytil. Přemýšlej ale, jak bude vypadat písmo, které použiješ. Budou se tvá písmenka ustrašeně chvět nebo radostně poskakovat, zaplní celou plochu obrazu nebo se budou krčit v rohu?*

Příklady otázek pro reflektivní dialog:

V jaké fázi experimentu se ti nejlépe dařilo vyjádřit emoci, při kresbě portrétu, tvorbě abstraktních linií nebo při psaní textu?

Porovnej svůj obraz s ostatními. Co mají kresby společného. Zachytil někdo emoci podobným způsobem jako ty? Práce můžeš třídit a rozmístit je do různých skupin podle toho, co mají společné.

Jakou barvu mají „siločáry“ pro vyjádření radosti a jaké pro vyjádření smutku?

Jak bys své dílo instaloval v galerii? Překryl bys jednotlivé vrstvy nebo bys je prezentoval odděleně? Proč?

Jak se emoce projevují verbálně, neverbálně? Jaké druhy emocí máme? Popiš situaci, ve které tě ovládly vlastní emoce. Co se ti osvědčilo v boji proti strachu? V jaké profesi je důležité umět zacházet se svými emocemi (regulovat je)?

Mezipředmětové vztahy dle RVP ZV (2017):

Z hlediska klíčových kompetencí:		
Kompetence k učení	Žák samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává, kriticky posuzuje a vyvozuje z nich závěry pro využití v budoucnosti.	Žák experimentuje s možnostmi výtvarného vyjádření. Proces své tvorby reflektuje, aby upevnil získané dovednosti a mohl svých zkušeností v budoucnu využít.
Kompetence k řešení problému	Žák vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému.	Žák nachází různé varianty řešení, vyjadřuje se třemi různými způsoby k témuž námětu. Možnosti, které přináší různé postupy výtvarného vyjádření, navzájem porovnává a vyhodnocuje.
Kompetence komunikativní	Žák rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění;	Žák experimentuje s možnostmi verbálního i neverbálního vyjádření emocí. Interpretuje předložené fotografie, umělecká díla i práce spolužáků a připisuje jim významy.
	využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.	Komunikační účinky své výtvarné práce žák ověřuje ve skupině spolužáků. Je citlivý k výtvarnému sdělení ostatních.
Kompetence sociální a personální	Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají;	Žák při motivačních hrách, v procesu tvorby i v závěrečném reflektivním dialogu aktivně vstupuje do diskuze, komunikuje s učitelem i se spolužáky. Porovnává svou zkušenost (s prožíváním a rozpoznáváním emocí, s užíváním výtvarných vyjadřovacích prostředků) s ostatními.

	vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.	Žák reflektuje vlastní zkušenosti s vnímáním a rozpoznáváním lidských emocí a nálad. Popisuje situace, ve kterých je třeba regulovat vlastní emoce.
Kompetence občanské	Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit.	Žák interpretuje předložená umělecká díla (především J. Koláře a Václava Havla), vyjadřuje svůj postoj k nim a využívá zde užití výtvarné vyjadřovací prostředky k vlastní tvorbě.
Kompetence pracovní	Žák používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky.	Žák účinně a hospodárně využívá vlastních i zapůjčených výtvarných pomůcek.

Z hlediska průřezových témat:

Protože je výtvarná úloha zaměřena na vnímání, rozpoznávání a vyjadřování lidských emocí v každodenních situacích života, čerpá obsahy především v průřezovém tématu „**Osobnostní a sociální výchova**“.

„*Specifikem Osobnostní a sociální výchovy je to, že se učivem stává sám žák, stává se jím konkrétní žákovská skupina a stávají se jím více či méně běžné situace každodenního života. Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.*“ (RVP ZV, 2017) V případě výtvarné úlohy na námět „Portréty lidských emocí“ je důležité upozornit také na úzkou vazbu „Osobnostní a sociální výchovy“ na vzdělávací oblast „Jazyk a jazyková komunikace.“ Na základě plnění výtvarné úlohy dochází k prohlubování vztahu mezi verbální a neverbální složkou komunikace a specifické aplikace jazyka se rozšiřují o sociální dovednosti. (RVP ZV, 2017)

Některé tematické okruhy průřezového tématu „Osobnostní a sociální výchova“, které lze vztáhnout k výtvarné úloze:

Osobnostní rozvoj – Sebepoznání a sebepojetí – já jako zdroj informací o sobě; druhí jako zdroj informací o mně; moje tělo, moje psychika (temperament, postoje, hodnoty); co o sobě vím a co ne; jak se promítá mé já v mém chování; můj vztah k sobě samému; moje vztahy k druhým lidem; zdravé a vyrovnané sebepojetí	Reflexe vlastních emocí a jejich projevů; porovnávání vlastních zkušeností s názory ostatních; sebevyjádření ve výtvarné tvorbě.
Osobnostní rozvoj – Seberegulace a sebeorganizace – cvičení sebekontroly, sebeovládání – regulace vlastního jednání i prožívání.	Reflexe situací, kdy je třeba ovládat vlastní emoce.
Osobnostní rozvoj – Kreativita – cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity (pružnosti nápadů, originality, schopnosti vidět věci jinak, citlivosti, schopnosti dotahovat nápady do reality), tvořivost v mezilidských vztazích.	Hledání různých výtvarných prostředků k vyjádření emocí a jejich porovnávání; hledání podstatných znaků ve výrazu tváře a možnosti výtvarné stylizace, tvořivé uplatnění výrazových prostředků umění 20. a 21. století (abstraktní vyjadřování, prvky vizuální poezie).

Sociální rozvoj - Poznávání lidí – vzájemné poznávání se ve skupině/třídě; rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v odlišnostech; chyby při poznávání lidí.	Poznávání spolužáků v diskuzi o prožívání emocí; sdílení a porovnávání zkušeností z každodenního života.
Sociální rozvoj - Mezilidské vztahy – péče o dobré vztahy; chování podporující dobré vztahy, empatie a pohled na svět očima druhého, respektování, podpora, pomoc; vztahy a naše skupina/třída.	Rozvíjení empatie vůči emocím druhých lidí; respektování názoru druhého.
Sociální rozvoj - Komunikace – řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč předmětů a prostředí vytvářeného člověkem, řeč lidských skutků; cvičení pozorování a empatického a aktivního naslouchání; dovednosti pro verbální i neverbální sdělování (technika řeči, výraz řeči, cvičení v neverbálním sdělování); dialog (vedení dialogu, jeho pravidla a řízení, typy dialogů); dovednosti komunikační obrany proti agresi a manipulaci, otevřená a pozitivní komunikace; pravda, lež a předstírání v komunikaci.	Hledání možností pro verbální a neverbální vyjádření různých lidských emocí (dramatizace, verbální popis, vizuální sdělení); naslouchání druhým, vedení závěrečného reflektivního dialogu; formulování verbálních komentářů k vlastní výtvarné tvorbě.

Z hlediska očekávaných výstupů:

Výtvarná výchova	VV-9-1-01 Žák vybírá, vytváří a pojmenovává co nejširší škálu prvků vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé vlastnosti prvků a jejich vztahů pro získání osobitých výsledků;	Žák uplatňuje širokou škálu výtvarných vyjadřovacích prostředků k zachycení emocí, zaměřuje se na podstatné detaily, experimentuje s výrazovými možnostmi linie a písma.
	VV-9-1-02 užívá vizuálně obrazná vyjádření k zaznamenání vizuálních zkušeností, zkušeností získaných ostatními smysly a k zaznamenání podnětů z představ a fantazie;	Žák zachytí v kresbě portrét (výraz tváře) dle skutečného modelu a jeho detailního pozorování; žák vyjádří abstraktně (liniemi a tvary) představy a asociace spojené s emocemi.
	VV-9-1-03 užívá prostředky pro zachycení jevů a procesů v proměnách a vztazích; k tvorbě užívá některé metody uplatňované v současném výtvarném umění a digitálních médiích – počítačová grafika, fotografie, video, animace;	Žák vnese do obrazu pohyb (vrstvení pauzovacích papírů, práce s variacemi).
	VV-9-1-05 rozliší působení vizuálně obrazného vyjádření v rovině smyslového účinku, v rovině subjektivního účinku a v rovině sociálně utvářeného i symbolického obsahu;	Žák rozpozná charakteristické rysy ve výrazu tváře při prožívání různých emocí, které využije je pro jejich zobrazení; žák na základě subjektivních asociací zachytí emoci pomocí abstraktních linií; využívá symbolů (písma) pro výtvarné vyjádření.

	VV-9-1-06 interpretuje umělecká vizuálně obrazná vyjádření současnosti i minulosti; vychází při tom ze svých znalostí historických souvislostí i z osobních zkušeností a prožitků;	Žák interpretuje dílo Ladislava Nováka, Jiřího Koláře, Václava a dalších; žák charakterizuje prostředky vizuální poezie.
	VV-9-1-08 ověřuje komunikační účinky vybraných, upravených či samostatně vytvořených vizuálně obrazných vyjádření v sociálních vztazích; nalézá vhodnou formu pro jejich prezentaci;	Žák ve skupině ověří komunikační účinky vlastní tvorby – vyjádření emocí porovná s prací ostatních žáků, najde podobnosti a odlišnosti; v závěru hodiny prezentuje svou práci.
Český jazyk - komunikační a slohová výchova	ČJL-9-1-02 rozlišuje subjektivní a objektivní sdělení a komunikační záměr partnera v hovoru	Žák aktivně naslouchá názorům ostatních (v průběhu hodiny i při závěrečném reflektivním dialogu), a jejich sdělení porovnává.
	ČJL-9-1-04 dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci;	Žák používá kultivovaný jazyk pro vyjádření svých myšlenek, pro sebevyjádření využívá také prvků vizuální poezie.
	ČJL-9-1-02 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu;	Žák aktivně vstupuje do komunikace o procesu a výsledcích výtvarné tvorby (s učitelem i spolužáky); obhazuje vlastní autorský záměr.
Dramatická výchova (doplňující vzdělávací obor)	DV-9-1-02 propojuje somatické dovednosti při verbálním a neverbálním vyjádření, na příkladech doloží souvislosti mezi prožitkem a jednáním u sebe i druhých;	Žák inscenuje výraz tváře typický pro některou z prožívaných lidských emocí, vyjadřuje se pohyby těla i mimikou.
	DV-9-1-03 rozvíjí, variuje a opakuje herní situace (samostatně, s partnerem, ve skupině), přijímá herní pravidla a tvořivě je rozvíjí;	Žák hraje hru na rozpoznávání lidských emocí pantomimou, inscenuje emotivně laděné situace, hraje dle krátkého scénáře (v rámci motivačních aktivit).
	DV-9-1-04 prozkoumává témata z více úhlů pohledu a pojmenovává hlavní téma a konflikt; uvědomuje si analogie mezi fiktivní situací a realitou;	Žák si uvědomí nadsázku v inscenovaném vyjádření/zobrazení emocí vůči výrazu přirozenému.
Filmová/audiovizuální výchova (doplňující vzdělávací obor)	FAV-9-1-12 formuluje názor na vybrané filmové/audiovizuální dílo a porovnává ho s názorem ostatních.	Žák formuluje názor na filmovou ukázkou využitou v motivační části hodiny; analyzuje některé zde uplatněné prostředky.

Zdroj: SOUKUPOVÁ, P., CHOCHOLOUŠKOVÁ, Z., KAŠPAROVÁ, M., KLIMTOVÁ, V., KRATOCHVÍL, P., LIŠKOVÁ, Š., PEŠKOVÁ, M., PLÍHALOVÁ, M., PODROUŽEK, L., SALCMANOVÁ, E., SVOBODA, M., ŠPOTTOVÁ, P., ŠRÁMOVÁ, A., UHL SKŘIVANOVÁ, V., VALACH, P., VOTÍK, J., VÝCHODSKÁ, H. Mezipředmětovost ve vybraných vzdělávacích oblastech RVP : metodika transdisciplinárního inovativního kurzu a studijní text pro přípravu studentů na integraci mezipředmětových vztahů do výuky/. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2020. 120 s. ISBN: 978-80-261-0979-2.